

M A G Y A R
H E L Y E S I R Á S
É S
SZÓRAGASZTÁS.

A magyar tudós társaság' külön használatára.

HETEDIK KIADÁS.

Ára 10 e. kr.

PESTEN, 1844.

EGGENBERGER JÓZSEF ÉS FIA
M. T. AKADEMIAI KÖNYVÁRUSOKNÁL
(Ferenciek' téréen 413 szám alatt.)

Eggenberger József és Fia

pesti magyar akadémiai könyvtárosok

legújabb kiadásai

mellyek a Ferenciek téréen 413 sz. alatt megszerezhetők.

(Áruk ezüst pénzben.)

Áhltatosság zsengéi. Keresztény katolikus imádságoskönyv az ifjuság számára. Készítette a' pesti nevelékpapság' magyar iskolája Csajághy Sándor felügyelése alatt, 184 lap 12rétben, szép velinpapíron egy gyönyörű aczélmetszettel 30 kr. — Dupla velinen 3 aczélmetszettel 40 kr. Kölve 1 f., 1 f. 30. 1 f. 40. 3 f. 3 f. 12 kr. 4. 5. 6 ftig.

Gyorsolvasó táblák 17 gyakorlatokban. Két nagy ív 8 kr.

Tetszhalál, megétetés és egyéb rögtöni életveszélyekről, mentőszereikkel együtt. Irta ifj. Dr. Bene Ferenc. 8r. 101 lap, bor. füzve 30 kr.

Cornellus Nepos fenmaradt minden munkái fordította jegyzetekkel Czuczor Gergely. Az eredeti szöveggel, Corn. Nep. életével, az általa megirt dolgok idősori tábláival, történeti mutatóval 's abroszokkal bővitve kiadá Schedel Ferenc. Második javított kiadás, 8dr. XX és 252 lap. bor. kölve 1 fr.

Regény és Dráma párhuzamban. A' Kisfaludy-társaság által koszoruzott pályamunka. Irta Gondol Dániel. 8dr. 178 lap, velinen, bor. füzve 48 kr.

A' Kisfaludy-Társaság évlapjai 1—3 kötet, 8r. összesen 986 lap, velinen, kölve 4 f. 48 kr.

A' Kisfaludy-társaság által jutalmazott és kitüntetett **Pályamunkák** 1842ből. 8dr. 119 lap, velinen, füzve 30 kr.

Spécz József böjti sz. beszédei a' ker. kath. hit' főigazságíró. 8r. 141 lap, bor. füzve 40 kr.

Magyar közpolgári törvénytudomány elemei, Kövy Sándor után irta alsóviszti Fogarasy János. Negyedik javított kiadás n. 8drétben, XIV és 470 lap, bor. füzve 3 f. 30 kr.

Az ember' kiformaltatása esmérő erejére nézve, vagyis közhasznu Metaphysika. Fejér György kanonoktól. Második kiadás. 8r 334 lap, bor. füzve 1 for.

M A G Y A R

HELYESIRÁS'

É S

SZÓRAGASZTÁS'

FŐBB SZABÁLYAI.

A' MAGYAR T. TÁRSASÁG'

KÜLÖN HASZNÁLATÁRA.

HETEDIK KIADÁS.

PESTEN, 1844.

EGGENBERGER JÓZSEF ÉS FIA

m. acad. könyvtárosoknál.

Előszó

az első kiadáshoz.

Minekeltötte tökéletesen megvizsgált nagy grammaticát bocsátana ki a' magyar tudós társaság, a' helyesírásra 's a' nyelv' paradigmáira nézve kivánt bizonyos főbb szabások felett megegyezni; hogy neve alatt kijövendő évkönyveiben, folyóiratában 's hivatalos jelentéseiben, ha más meg más elmék tünnek is ott elé sajátásaik' jeleivel, az egy erkölcsi test' írása' módja tétovázó és tarka ne legyen. Mindjárt az első nagy gyűlés bizá meg tehát 1831-ben februarius' 23-d. volt ülésében a' nyelvtudomány' osztályát olly vezérjavaslat' készítésére, mellyben a' beszéd' minden részein végig menvén, az így vagy amugy-írás' helyesebb okait példákkal világosítsa meg, 's ide tartozólag a' nyelv' szóragasztásait is írná össze. A' második nagy gyűléskor, 1832d. martius' 11d. és 12d. megvizsgálá az együtt volt társaság e' javaslatot; 's itt következik, a' miben az, fenn említett céljából, megegyezett.

Minden időre már meghatározottaknak azonban a' társaság nem vallja e' szabásokat; sőt, ha mit a' folyton folyó nyelvméret szavak' lelke és alkatja körül elválasztóbban kifejt, annak előre kiköti későbbi javítását, 's ezt magának különösen a' magyar nagy grammatica' készítésébe ereszkedésükorra fenn is tartja.

Nem akarván ennél fogva a' társaság, az általa megállítottira nézve, egyszer mindenkorra lenni parancsoló, szabadjokra hagyja még tagjainak is, hogy e' szabásokat, midőn tulajdon személyökben állnak elé munkájokkal, általlátásokhoz képest követhessék. Gyózzön a' mi jobb! ez a' társaság' szava; okokkal kíván ő vezetője lenni a' kivilágulás szerint alakuló köz megegyezésnek, fennhájzó 's önkényü vezér nem.

A' társaság 2d. nagy gyűléséből, Pesten, martiusb. 1832.

Döbrentei Gábor,

titoknok.

A' második kiadáshoz.

Bővítve 's némellyfélének bizonyosabb elhatározásával és több világosító példa' ki-jegyzésével jelenik meg e' második kiadás, azon szellemében a' társaságnak, melyet az elsőnek előbeszéde vallott.

Felszólította volt e' végett a' 3-d. nagy gyűlés' 10-d. ülése september' 7-d. 1832-ben az ekkor jelen nem volt vagy később vá-lasztatott tagokat, adnák be az első kiadás' bővebb olvasásakor támadható észrevételei-
ket a' 4-d. nagy gyűlésre, hogy a' miket ez tisztábbra hozottaknak talál, kijavítassanak.

'S több tag adá vagy küldé be megjegy-zéseit. Bizta ezek' újabb megvitatását a' 4-d. nagy gyűlésnek 12-d. ülése, november' 13-d. 1833., mivel idő ekkor ahhoz ott nem juta, a' következett héti ülésekre, melyek azt martius' 1. 1834. végzék el.

Hiszi a' társaság, hogy így, mind tag-jainak tovább és tovább fejtegetései, mind nem tagjainak azokról szóló észrevételei ujab-ban és újabban megvizsgáltatván, végre olly szabályok lesznek felállítva helyesirá-sunkban, melyek a' magyar nyelv' belső alkatját és ragos szerkezetét, minden erőlte-tés nélkül is elfogadható móddal, jelelik ki.

Pesten, a' társaság' héti üléséből, aprilis' 21-d. 1834.

Döbrentei Gábor,

titoknok.

Előszó

a' hatodik kiadáshoz.

A' közönség kevés, az idő által megérlelt pont' módosításán kívül, változatlanul veszi e' nyelvtani munkálatot, annak 1834-ben kibocsátott második kiadása szerint, melyet a' harmadik 1838-ban, a' negyedik 1840-ben, az ötödik 1841-ben követett. Kimondotta az academia az első kiadás' előszavában, hogy az itt megalapított szabályokat javaslatnak tekinti, mellyel sem tagjai' meggyőződését megszorítani, sem magát mint testületet megkötni nem akarja; 's itt is, mint minden egyébben, vezetője kíván inkább lenni a' tárgyak' fokenkénti felvilágosulása szerint alakuló köz megegyezésnek, mint önkényü vezér. Ugyan ezt ismétli most is; 's úgy hívén hogy azon tizenegy év alatt, melly e' munkálat' első megjelentétől fogva elfolyt, a' nyelvtani kérdésekre is mind testületi, mind egyes munkálatok után oda fejlett nyelvünk' ismerete, hogy most már sokat biztosabban, határozottabban,

vagy épen helyesben állíthatni meg; 's azért azon bizodalmas felszólítással adja át tagjainak nem tagjainak a' jelen hatodik nyomtatást, hogy azt szigorúan átnézvén, ne talán leendő mindennemű észrevételeiket papirosra téve, az academia' titoknoki hivatalához augustus' végeig beküldjék. A' társaság minden, ekkép elébe kerülendő észrevételt, legyen az gáncs vagy javaslat, fontolóra veendő; 's lelkismeretes értékeződés' útján megállapodandó véleményét egy újabb átnézett kiadásban terjesztendi a' közönség' elébe.

Pesten, a' kis gyűlésben, aprilis' 24. 1843.

D. Schedel Ferencz,

titoknok.

Előszó

a' hetedik kiadáshoz.

Ime a' m. tud. társaság' külön használata-
 tára készült helyesirási és szóragasztási főbb
 szabályok újra, 's még most a' hatodik kia-
 dás szerint. Érkezett a' felszólításra néhány
 észrevétel, 's el is határozott azoknak hasz-
 nálása; de nem itt, hanem egy, jelenleg ké-
 szülő, bővebb kidolgozásban. Míg tehát ez vi-
 látogat láthatna, hadd tegye meg a' jelen hete-
 dik kiadás is azt a' hasznot, mellyet a' kised
 munka az eddigiekben tett.

Költ Pesten a' m. tud. társ. hivatalában, novemb. 23. 1843.

D. Schedel Ferencz, m. k.

titoknok

ELSO SZAKASZ.

HELYESIRÁS.

1. §. betűk.

a, á, b, cs, cz, d, e, é, f, g, gy, h, i, i, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ű, v, z, zs.

c, q, w, x, y idegen szavakban, *a' w* és *y* régi magyar nevekben is, használatnak.

A' betűk hangzók és mássalhangzók.

A' hangzók vastagok, vagyis mély hangok, u. m. *a, á, o, ó, u, ú*; és vékonyak, vagyis magas hangok, u. m. *e, ö, ő, ü, ű*. Az *é, i* és *í*, közép hangok; ugyanazért mind a' két osztályu szavakban előfordulhatnak, p. o. *maradék, szerdek, ital, hitel* stb.

Minden hangzó ismét vagy rövid, vagy hosszú; a' rövidek közül *i, ö, ü*, pontokkal jegeztetnek; a' hosszúk vonással, vagy, ha két-pontosak voltak, kettővel: *á, é, í, ó, ú, ő, ű*.

A' *cs, gy, ly, ny, ty* az eredeti egyszerű hangokban használatnak, mint: *csal, ecset,*

kövecs; gyón, egyéb, nagy; lyuk, gulya, homály; nyár, Enyed, heveny; tyúk, atya, korty. Ellenben, hol ezen hangok összetételből erednek, az alkotó betűk, u. m. *ts, dj, lj, nj, tj* megtartatnak, p. o. *követség, adjon, alja, fonja, lálja.*

Hol az összetett betűk eredetüképen már kettőzve hallatnak, csak az első iratik kétszer, p. o. *faggyu, illy, asszony, hattyú.* Ellenben, hol kettőztetésök ragasztás vagy összetétel által eszközöltetik, illetén rövidítésnek a' gyökér' fentartása miatt nincsen helye; e' szerint tehát így irunk: *öcs-cse, király-lyá, tudomány-nyal, veszszen, Nagy-győr, ponty-tyá, nem öc-cse, Nag-győr* stb.

2. §. Tulajdon nevek 's idegen szavak.

1) A' magyar nemzetiségi nevek megtartják eredeti írásmódjokat, p. o. *Dessewffy, Georch, Széchenyi, Gaul.*

2) Egészen meghonosodott idegen eredetű nevek és szavak magyar szavak gyanánt iratnak, p. o. *Mózes, Krisztus, József, Ignác, Fülöp, Zsófia, Fridrik, Fruzsina, Nápoly, Párizs, püspök, fris, próba, predikáció, dragonyos, financia* stb.

3) A' görög nevek' és szavak' leírására, nem lévén minden görög betűnek megfelelő magyar betűnk, a' magyar tudós társaság még most inkább javaslatokat kíván adni, mint szabályt, és ugyan:

a) Vagy irassanak a' görög nevek és szavak görögösen, azaz a' lehető legnagyobb közelítéssel a' göröghöz, illyképen:

a' görög	η	helyett é,	p. o.	Ἥλιος,	<i>Hélios.</i>
„	θ	„	th,	„	Θεαρχία, <i>thearchia.</i>
„	κ	„	k,	„	κεφαλαλγία, <i>kephalalgia.</i>
„	ξ	„	x,	„	ξενотροφία, <i>xenotrophia.</i>
„	σ	„	s,	„	Σαμος, <i>Samos.</i>
„	υ	„	ü,	„	Ἑπεριον, <i>Hüperion.</i>
„	φ	„	ph,	„	φλεγμα, <i>phlegma,</i>
„	χ	„	ch,	„	Χαρις, <i>Charis.</i>
„	ψ	„	ps,	„	ψαλτεριον, <i>psalterion.</i>
„	ω	„	ó,	„	ὠρογραφία, <i>hórographia.</i>
„	αι	„	ai,	„	Αισχινης, <i>Aischinés.</i>
„	αυ	„	aü,	„	αυτονομία, <i>aütonomia.</i>
„	ει	„	ei,	„	Ειδωλον, <i>Eidólon.</i>
„	ευ	„	eü,	„	Ευτερπη, <i>Eüterpé</i>
„	οι	„	oi,	„	οικονομία, <i>oikonomia.</i>
„	ου	„	ú,	„	Ουρανος, <i>Úranos.</i>
„	ομηριδης	„	h,	„	Ομηριδης, <i>Homérides.</i>

Vagy *b*) irassanak úgy, mint azokat a' rómaiak irták, p. o. *philosophus*, *Cyclops*, *Xerxes*, *encyclopaedia* stb.

4) A meg nem magyarosodott deák szavak és nevek eredeti írásmódjokat, minden változtatás és hozzátétel nélkül, megtartják, p. o. *Cicero*, *Lucullus*, *corollarium*, *documentum*, *principium* stb.

5) Az élő europai nyelvekbeli azon szavak és tulajdonnevek, mellyek nincsenek megmagyarosodva, eredeti írásmódjokat tartják meg, p. o. *Shakspeare*, *Ximenes*, *Voltaire*, *Filangieri*, *Schiller*, *caprice*, *nuance* stb.

6) Melly idegen nevek a' magyar betűformától felette eltérő nemzetek' nyelveiből valók — a' hoya a' keleti 's némelly nyugati (p. o. orosz, szerbus, illyrus stb) nemzetek számláltatnak — azok, kiejtésöknek leginkább megfelelő magyar módon irassanak, p. o. *czár*, *Paskievics*, *Krályevics*, *basa*, *csausz*, *zullán* stb.

3. §. Szótagolás.

1) Több tagú szóban, ha két hangzó között egy mássalhangzó van, ez az utóbbi hangzóhoz foglaltatik, p. o. *ha-lom*.

2) Ha két vagy több mássalhangzó szorúl közbe, csak az utolsó vitetik által, p. o. *em-ber*, *kard-ról*.

3) Az összetett betűk egy hang' jelei lévén, mindenkor az utolsó hangzóhoz csatoltatnak, p. o. *he-lyes*, *a-nya*, *gu-zsaly*; ha kétszeresen állanak, fele részök az előbbinél marad, p. o. *király-lyal*, *mulasz-szon*; a' hiányos kettőztetéseknel pedig a' kihagyott betű visszaállítatik, p. o. *ollyan*, *vissza*; *oly-lyan*, *visz-sza*.

4) Minden hangzó különös szótagot tevén, ha több jó össze, akárhol megszakaszthatatik a' szó, p. o. *mie-ink* vagy *mi-eink*.

5) Az összetételekben úgy választatnak el a' szavak, mint összetétettek, p. o. *el-ered*, *kard-él*.

4. §. Irási jelek.

A' jelek közül, mellyek szavak közé, vagy betűk mellé nagyobb érthetőség' okáért tétetnek, csak kettőt jegyzünk meg. Első a' *hiányjel* ('), melly kihagyott betű' vagy szótag' helyébe tétetik, p. o. *hoggy'*, *a'*, *e'*, 's ezeknek származékaiban, *hogyan*, *az*, *ez*, *amaz*, *imesz* stb helyett. Szorosan megkívánják pedig a' hiányjelt a' kihagyott birtokos *nak*, *nek*,

's a' személyragos nevek' rövidített szenvedője, p. o. *ház' ura, ne hagyd magad'*; ezek helyett: *ház-nak ura, ne hagyd magad-at*. Ezek: *engem, téged, stb* (és a' többi helyett) hiányjel nélkül iratnak.

Második a' kötjel, vagy kapcsoló jel (-), melly összekapcsolt szavak közé tétetik, p. o. *öröm-dal*. Azonban az mindenütt kimaradhat, ha csak valamely két vagy több szavakból eredő összetételekben a' nagyobb világosság nem kívánná az összetétel' főbb részei' elválasztását, mint p. o. *szarvasmarha-tenyésztés, faló* stb; mert *szarvasmarhatenyésztés, faló* egyebet is jelenthetnek. Elmulthatatlanul megkivántatik azonban ime' kérdő betűnél: *-e*, p. o. *hallod-e?* mert ha ez közvetlenül a' szóhoz kapcsoltatik, könnyen zavart okoz, p. o. *embere, homo illius*, és ismét: *ember-e? an homo?* magában pedig így: *ember e?* szinte nem állhat, minthogy ezen *e*-nek önállólag még csak sejdített értelme sincs. A' kapcsoló jel (*hallod-e? látod-e?*) mind ezen bajokat elhárítja. Végre kötjelekkel élünk a' szavak' végén, midőn több egymás után álló nevek-nél, mellyek ugyanazon hely- vagy egyéb raggal toldatnak meg, vagy ugyanazon egy

szóval tételnek össze, rövidség' okáért ezen ragot vagy összetételi szót csak az utolsó névhez kapcsoljuk, p. o. *javai-*, *szülei-* 's *barátjaitól elvált*; *könyv-*, *kép-* és *levéltár*; *fűvész-*, *ásvány-* és *állattudományt irt.* stb.

A' többi jelek köz divat szerint használtatnak.

5. §. Nagy kezdő betűk.

Nagy betű használtatik:

- 1) Beszéd' és vers' elején.
- 2) Pont után, vagy kettős pont után is, ha valamely idegen mondat hozatik fel.
- 3) Minden szorosán vett tulajdonneveknél nagy kezdő betűvel élünk, p. o. *Magyarország*, *Nagyvárad*, *Duna*, *Zemplén*, *Lajos* stb. Mikor ellenben a' tulajdonnév melléknév gyanánt használtatik, vagy belőle képző által olyan formáltatik, kis betűvel kezdessék, p. o. *pesti lakos*, *laticusi szellem* stb.

4) A' megszólítás' szavai is, akár rendes czímek, akár önkényes tiszteletadások; úgy *könyvek'* idézett czímei is, nagy betűvel kezdetnek, p. o. *Felséges Úr!* *Érdemes Férfiú!* *Tekintetes Táblabíró Úr!* A' magyar tudós társaság' *Évkönyvei* stb.

MÁSODIK SZAKASZ.
SZÓRAGASZTÁS.

ELSŐ CZIKKELY.

N É V.

A' név' viszonyai ragasztás által fejeztetnek ki. A' ragok minden szónál ugyanazok, 's csak a' nyelvben uralkodó hangrend szerint változnak mélylyé, vagy magassá: a' millyen t. i. a' szó, mellyhez ragasztatnak.

G. §. Személyragok.

A' személyragok az egyes és többes szám' minden személyeinek egy vagy több birtokát jelentik, 's így következnek:

MÉLY HANGUAK.

MAGAS HANGUAK.

Egy birtok.

1) am, om, hangzó után m.	1) em, öm, hangzó után m.
2) ad, od, - - - d.	2) ed, öd, - - - d.
3) a, - - - ja.	3) e, - - - je.
4) unk, - - - nk.	4) ünk, - - - nk.
5) tok(atok, o-tok), - tok.	5) tek,tök(e-tek,ö-tök)tek,tök
6) ok, - - - jok.	6) ök, - - - jök.

Több birtok.

1) aim, hangzó után im.	1) eim, hangzó után im.
2) aid, - - - id.	2) eid, - - - id.
3) aí, - - - i.	3) ei, - - - i.
4) aink, - - - ink.	4) eink, - - - ink.
5) aitok, - - - itok.	5) eitek, - - - itek.
6) aik, - - - ik,	6) eik, - - - ik.

Jegyzetek. a) Az egy birtok' többes harmadik személyének *ok, jok, ök, jök* ragai helyett *uk, juk, ük, jük* tájdivatos ragokkal egyedül csak különböztetés' vagy jobb hangzat' kedvéért élhetni, p. o. *halmuk, örömük, halmok* helyett, mi a' halomnak személyrag nélküli többes száma is; *örömök* helyett, mellyben azon kivül a' három egymást érő *ö* a' fület kedvetlenül illeti.

b) Rövid hangzók a' szó' végén az itt kitett ragok előtt — az *i-t, ü-t* és *ü-t* kivéve — mindenkor megnyújtatnak, p. o. *munka, eke* ezen raggal *m* így állanak össze: *munkám, ekém*; ezekben *földi-m, kapu-ja, seprü-ink* a' véghangzók rövidek maradván. Kivétetnek: *atya, apa, anya, bátya, néne, öcse*; mellyek, midőn a' 3-d. személy' ragával toldatnak, véghangzójokat elvesztik, így *aty-ja, ap-ja, any-ja, báty-ja, nén-je, öcs-cse*.

c) Az egy birtokú harmadik személyek' *ja, je, jok, jek* toldott ragait néha nem hangzó végű szavak is felveszik, gyakran különböztetésül, u. m. *napa, és napja; ára, és árja*; gyakran csupa szekásból, u. m. *harangja, haragja, e'* helyett: *haranga, haraga*. Ugyan illy szavaknál az *aim, eim* stb, azaz: több birtokú személyragok is *j-*vel toldatnak meg, *harang-jaim* stb. Azonban efféle toldásokat, a' mennyire lehet, ritkítani kell; általában pedig ajánlatos, hogy *cs, g, gy, k, ly, m, ny, p, ty, sz* és *zs* után állandóan a'

puszta *a*, *e*, rag tétessék, p. o. *kovácsa*, *országa*, *agya*, *ármánya*, *guzsalya*, *villáma*, *tudománya*, *képe*, *juhásza*, *varázsa*.

d) A' több birtoku ragokat némelly mássalhangzón végződő szavak olly rövidítéssel is vehetik fel, mint a' hangzón végződők, p. o. *barátaim* vagy *barátim*.

e) Némelly szavak ezen ragok előtt kilökik végzőtagheli hangzójakat, némellyek annak ékezetét (accentus) veszlik el: olyanok az *alom*, *elem* végzetűek, p. o. *hatalom*, *hatalmam*: illyek az *ész*, *eszem*, és *lélek*, *lelkem*, melly egyszersmind kurtitást is szenved. Mind ezen szavaknál a' szenvedő 's többes szám' ragai is ugyan c' változást okozzák: *hatalmat*, *hatalmak*; a' szenvedőt némelly esetekben kivéve, melly a' rag' hangzóját el is hagyhatja, p. o. *sugarat* vagy *sugárt*.

f) Némelly *e'*, *ó*, *ő*, *ü*-vel végződő egy tagu nevek teljesen yeszik fel a' személyragokat, az összetalálkozó hangzók közé mindazáltal *e*-t vevén fel 's véghangzójakat hol csak rövidre, hol egy más rokon rövid hangzóra változtatván, p. o. *lé*; *só*, *szó*, *hó*, *tó*; *ló*; *kő*, *tő*, *cső*; *hő*; *fű*, *nyű* stb, ekkép: *levem*; *savam*, *szavam*, *havam*, *tavam*; *lovam*; *kövem*, *tövem*, *csövem*; *hevem*; *füvem*, *nyüvem*. Ezek közül mindazáltal *sóm*, *szóm*, *csóm* is helyesek.

Vő, *nő*, *bimbó*, *erő*, *mező* stb az egy birtokú harmadik személyekben kétképen használtathatnak: *nője* vagy *neje*, *vőjük* vagy *vejők*, *bimbója* vagy *bimbaja*; *mezőjük* vagy *mezejük*; szóval: mind azok, mellyeknek a' szokás illy nemű eltérést engedett, fölveszik a' rendes ragasztást is. A' több birtokú ragokban tanácsosabb a' ragasztás mellett maradni, mert az eltávozás zavart

okozhatna: így *ereim*, *értől* is jöhet, *erőtől* is; *mezeim*, *mezőtől* és *mezőtől*. *Fő* vagy *fej* egyenlőn jók.

A' *darum* és *darvam*, *fenyüm* és *fenyvem* egyiránt helyesek; *könyü-től* nem *könyvem*, hanem *könyüm*, és a' kurtított *köny-től* *köngem*.

7. §. Helyragok.

MÉLY HANGUAK.

1) Beható . . .	ba.
2) Marasztaló . . .	ban.
3) Kiható . . .	ból.
4) Közeli . . .	hoz.
5) Határvető . . .	ig.
6) Állapító . . .	on.
hangzó után . . .	n.
7) Felható . . .	ra.
8) Leható . . .	ról.
9) Távolító . . .	tól.
10) Veszteglő . . .	nál.

MAGAS HANGUAK.

1)	be.
2)	ben.
3)	ból.
4)	hez.
az ü és ö hangzóú végtag után <i>höz</i> , p. o. <i>eskühöz</i> .	
5)	ig.
6)	en.
ü és ö hangzóú végtag után <i>ön</i> , p. o. <i>kezünkön</i> .	
7)	re.
8)	ről.
9)	tól.
10)	nél.

Jegyzetek. a) Mind ezen ragok előtt megnyujtatik a' rövid hangzó, az *i-t*, *u-t* és *ü-t* kivéve, p. o. *munka-ból*, *csere-ben* helyett íratik: *munká-ból*, *csere-ben*. Egyedül az *ig* határvető helyrag előtt hagyhatni rövidnek a' hangzót, kivált ha a' szó személyraggal vagy maga a' határvető rag, *lan*, *len* képzővel van megtoldva: p. o. *hervadásig*, *maiglan*, *füleiglen*.

b) Ezen ragok közül a' *ben* (benn) *hoz* (höz), *nál*, *ra*, *ról*, és *tól* személyragokat vesznek fel: *bennem*, *benned*, *benne*, *bennünk*, *bennetek*, *bennök*; *hozzám*, *hozzád*, *hozzá* vagy *hozzája*, *hozzánk*, *hozzátok*, *hozzájok*; *rám*, *rád*, *rája* vagy *rá*, *ránk*, *rátok*, *rájok*; *nálam*, *nálad*, *nála*, *nálunk*, *nálatok*, *nálok*; *rólam*, *róla*, *rólatok*, *rólok*; *tőlem*, *tőle*, *tő-*

letek, tölök. A' *tőlem* és *rólam* mutatják, hogy nem *túl-t, rül-t*, hanem *tól-t, ól-t*, kell írni.

c) A' *be*, *ből* helyett *bele* és *belől* használatnak külön, és személyragokkal.

d) *tt, att, ott, utt, ett, ött, ütt*, csak némelly igehatározókban, és leginkább *r*-rel, névszerint *vár-ral* végződő helyek' neveiben használatnak; p. o. hely-*ett*, minden-*ütt*, más-*utt*, Pécs-*ett*, Győr-*ött*, Kolosvár-*att*, Temesvár-*att*, Ujhely-*tt*.

S. §. Különféle ragok.

MÉLY HANGUAK.	MAGAS HANGUAK
1) Független birtokos é.	1) é.
2) Mássalálló birtokos nak.	2) nek.
3) Tulajdonító nak	3) nek.
4) Szenvedő at, ot, -t	4) et, öt, -t.
5) Okadó ért.	5) ért.
6) Segítő val.	6) vel.
7) Fordító v.í.	7) vé.
8) Mutató ül, ul.	8) ül, ül.
9) Többes szám ak, ok.	9) ek, ök.
hangzó után -k.	hangzó után -k.

Jegyzetek, a) Valamint az előbbi, úgy ezen ragok előtt is megnyújtatik a' rövid hangzó, az *i-t, u-t*, 's *ü-t* ismét kivévén; p. o. *munká-é, cseré-vel*. Egyedül az *ért* okadó rag előtt hagyhatni rövidnek a' hangzót, kivált ha a' szó személyraggal van megtoldva, és versben, p. o. *váltságá-ért, pénze-ért*.

b) A' *nek, ért, vel* személyragokat is vesznek fel, illyképen: *nek-em, nek-ik; vel-ed, vel-ünk; ért-em, ért-ök*. Ez utóbbik így is van szokásban: *érett-em, érett-ünk* stb.

c) A' birtokos *nek* kihagyathatik 's helyét hiányjel pótolja; p. o. *háznak ura* vagy *ház' ura*. Illyeneknél: *lábna alatta* vagy *láb alatt*, nem szükséges a'

hiányjel; mert ez utóbbiban az *alatt* független névhatározó, 's ragatlan szót kíván, ragatlanul állván maga is szó után; azért hibásak az estélék: *víz közepette* e' helyett: *víznek közepette* vagy *víz közepett*.

d) A' *val*, *vel* és *vá*, *vé*-ben, a' *v* olly mássalhangzóvá változik, millyentől megelőztetett, p. o. *baj-val*, *kard-val*, *gond-val*, *gond-vá* helyett iratik: *baj-jal*, *kard-dal*, *gond-dal*, *gond-dá* (ez utóbbiak hibásan iratnak így: *kard-al*, *gond-á*; mert *al*, *el*, *á*, *é* ragok nincsenek). Mindazáltal ha valamely nevek két hasonló mássalhangzóval végződnek, midőn *val*, *vel*, *vá*, *vé* ragok tétetnek hozzájuk, ezeknek *v* betűje kihagyható azért, minthogy három hasonló mássalhangzó ki sem ejthető; p. o. *cseppel*, *mellel*, *tettel*; ezek helyett: *csepppel*, *melllel* stb.

e) Az *i*, *u*, *í*, vagy *ü*, *ű*, képzőkkel alkotott melléknevek a' többes szám' ragát egész épségben veszik fel, p. o. *földi-ek*, *lábu-ak*, *egyszerű-ek*, *gyönyörű-ek*.

A' ragokhoz tartoznak még a' hasonlító *ként*, módmutató *kép* vagy *képen*, 's az időrag *kor*, mellyek csak annyiban különböznek a' többiektől, hogy sem magok a' hangrend miatt el nem változnak, sem előttök a' vég hangzó meg nem nyújtatik: *Szent István' napjakor*, *semmikép*, *máskép*, *isten' angyalaként* stb. Továbbá: a' *kor* és *kép*, jelentéseiknél fogva is, csak némelly hozzájuk illő, azaz velök megférő jelentésű, szavakhoz kapcsolthatók.

Vannak összetett ragok is, u. m. *ként*, mellyet *on*, *en*, *ön* rag előz meg, p. o. *darab-on-ként*; és *túl*, *tűl*, mellyet *as*, *os*, *es*, *ös* képzőü melléknév szokott megelőzni, p. o. *tes-tes-tűl*, *lelk-es-tűl*, *ház-as-tűl*. Ezek természetesen csak a' puszta név után tétethetnek, nem pedig a' többes számi 's személyragok után is.

9. §. Független névhatározók.

Valamint a' ragok, úgy ezek is a' név viszonyait fejezik ki, azon különbséggel, hogy ezek a' szó után függetlenül és változatlanul állnak.

Alá, alatt, alól.

Által.

Elé, előtt, elől.

Ellen.

Felé, felől.

Fölé, fölött, felett.

Gyanánt.

Hegyé, hegyett.

Helyett.

Iránt.

Kivül.

Közé, között, közöl.

Köré, körött, körül.

Megé, megett, megöl.

Mellé, mellett, mellől.

Miatt.

Óta.

Szerint.

Után.

Végett.

Mind ezen névhatározók — az *óta*-t kivé-
vén — felveszik az egy birtokú személyrago-

kat; és ugyan ez *é-* vagy *á-*val végződők, p. o. *mellé*, így: *mellém*, *melléd*, *melléje*, *mellénk*, *mellétek*, *melléjük*; holott a' *melléje*, a' *mellé* helyett csak *nek* ragos szó után használtatik, mint: *fal mellé* vagy *falnak melléje*; vagy midőn igéhez tartozik, p. o. *melléje vonulok*, vagy *mellé vonulok*. Az *elé*, *föle*, *hegyé*, *közé* helyett használnak ezek is: *előmbe*, *elődbe*, *elejébe*, *előnkbe*, *előtökbe*, *előjükbe*; *fölömbe*; *hegyembe* stb.

Az *é* és *á* végűek ezen kérdésre felelnek: *hová?*; az *ott*, *ött* végűek erre: *hol?*; az *ól*, *öll* végűek erre: *honnan?*; az *ül*, *űl*, vagy *ul*, *űl* végűek ismét erre: *hol?* Ezért különbség van az *alól* és *alúl* között, valamint az *elől*'s *elül* között; amazok névhatározók ezen kérdésre: *honnan?* p. o. *ház elől*, *szék alól*; emezek igehatározók ezen kérdésre: *hol?* *mint?*'s olly alkotásuak mint ezek: *németül*, *deákül*, *rosszúl* stb, mellyekről alább leszen szó. A' *közül* hibás szokás által lett divatos a' törvényszeres *közöl* helyett.

Vannak névhatározók, mellyek csak ragos-név után tétethetnek; és pedig a) *on*, *en*, *ön* ragosak után tétetnek ezek: *át*, *által* (*keresztül* helyett), *innen*, *túl*, *kivül*, *belül*,

keresztül; p. o. vizen át, Dunán túl, határon kívül, határon belül.

Belül, mint megjegyeztetett, különbözik a' belől-től, honnan a' belőlem, belőled, belőle stb származnak.

b) nál ragot kíván a' fogva: annál fogva, kezénél fogva; tétetik től rag után is, midőn idő - vagy helytávolságot jelent: az időtől fogva.

c) hoz ragot kíván a' képest: ahhoz képest.

d) ra ragot kíván a' nézve, arra nézve.

e) vel ragot kíván az együtt: ezzel együtt.

10. §. Melléknév.

A' melléknév a' főnév' törvényeit követi a' ragasztásban.

Hasonlítása a' melléknévnek *abb, obb, ebb*, hangzó után *bb* képzők által történik: mely utolsó esetben az *a* és *e* a' szó' végén megnyújtatik; p. o. *nagy-obb, kis-ebb, isteni-bb, tisztá-bb*. Néha mássalhangzó után is kihagyatik a' képző' hangzója 's az egyik *b*, hol t. i. a' kimondás nem nehezül, p. o. *becsesb, erősb. Bátor, bátrabb* vagy *bátorabb; lator, latorabb* vagy *latorabb* egyenlőn helyesek. Illyenekből mint: *egyszerű, gyönyörű* lesz *egyszerűbb, gyönyörűbb* vagy *egyszerűebb, gyönyörűebb*; ezekből: *könnyű, szörnyű: könnyűbb.*

szörnyűbb vagy *könnyebb*, *szörnyebb*. *Hamarabb* vagy *hamarébb*, *külebb*, *felebb*, *lejjebb*, *alább* stb.

A' *leg* a' másod fok elébe tétetvén, a' hasonlítás' harmadik vagy legfőbb fokát fejezi ki: *legnagyobb*.

Jegyzet. Néha főnevek is hasonlítatnak: *emberebb*, *csodább*.

11. §. Számnevek.

Egy stb. (*egyedül*, *egyenlő*, *egyenes* mutatják, hogy egy *gy*-vel kell írni).

12. §. Névmások.

a) SZEMÉLYES NÉVMÁSOK.

Én, szenvedő: *engem* vagy *engemet*; birtokos: *enyém*; többes szám: *enyéim* (nem *enyimek*).

Te, szenvedő: *téged* vagy *tégedet*.

Ő, *övé*, *őt*, *ők* (többes szám), birtokos gyanánt szolgál az *övé*, mellynek többese: *övéi* és *övék*, 's amaz több birtokot, ez több birtokost jelent.

Mi vagy *mink*, szenvedő: *minket*, melléknév: *mienk*, *mieink*.

Ti vagy *tik*, szenvedő: *titeket*, melléknév: *tied*, *tieid*, *tietek*, *tieitek*; mellyek kö-

zól a' *tied*, *teidet*, inkább *teed* és *teeidnek* kellene írni, mert jelentése szerint oda tartozik.

b) MUTATÓK.

Az, ez, amaz, emez, imez, azon, ezen, illy, olly, illyen, ollyan, imillyen, amollyan.

Az, ez, 's a' többi s-n végződő névmások rendszeren ragasztatnak, azon különbséggel, hogy minden mássalhangzón kezdődő ragok és képzők előtt *s* betűjüket a' rájuk következő mássalhangzóvá változtatják; p. o. *az-nak, az-ból* helyett iratik: *an-nak, ab-ból; az-kor, ez-kép, az-ként, ez-nyi, ez-féle* helyett: *ak-kor, ek-kép, ak-ként, en-nyi, ef-féle* stb. Mondatik: *azzal, azzá; avval, avvá* is. Kivétetnek innen azok, mellyek már eredetileg is hangzóval kezdődnek; 's a' *s* megtartatik, p. o. *az-t* (*az-ot* helyett), *az-on*.

Ugyan ezen változás alá esik *az*, midőn a' nevek előtt határozó gyanánt áll; de ekkor hiányjelt vesz fel, 's a' név' mássalhangzója csak a' kimondásban kettőztettetik; p. o. *a' gond, a' beszéd*. — A' független névhatározók előtt is ugyanezen törvényt tartják a' mutatók: *a' mellett, e' felől, a' szerint* stb.

A' többi mutatók rendes ragasztásuak.

c) VISSZATÉRŐK.

A' visszatérő névmások: *magam*, *magad*, *maga* stb, és *en(nen)* *magam*, *ten(nen)* *magad*, *ön(nön)* *maga*, *min(nen)* *magunk*, *tin(nen)* *magatok*, *ön(nön)* *magok* rendszeren ragasztatnak.

d) VISSZAMUTATÓK.

Ki, *melly*, vagy *a' ki*, *a' melly*, *milylyen*, *mi*, rendes ragasztásuak.

e) HATÁROZATLANOK.

Valamelly, *némelly*, *némi*, *néminemü*, *valaki* stb.

f) KÉRDŐK.

Ki, *kicsoda*, *mi*, *millly*, *milllyen*, *micso*, *melly*, *mellyik*.

MÁSODIK CZIKKELY.

I G E.

Az igeik *cselekvők*, határozott 's határozatlan formával: *adok, adom; szenvedők*, p. o. *adatik*; 's *középrendűek*, p. o. *járok, küzködöm*.

A' törzsök, mellyen az igeragasztás épül, mindenkor a' jelentő mód' jelen idejének egyes számu, határozatlan formáu, tiszta harmadik személye: p. o. *vár, szól, kop(ik), enyész(ik)*.

Egyébiránt, valamint a' neveknel, úgy az igeéknél kétféle (noha elveiben azonegy) ragasztás származik, u. m. a' mélyeké és magasaké: p. o. *vár-ok, kér-ek*.

13. §. Cselekvő ige.

A' cselekvő ige határozatlan vagy határozott jelentésű lehetvén, ugyan azért kétféle ragasztásu is.

a) JELENTŐ MÓD.

Jelen idő.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAG. HANG.	MÉLY. HANG.	MAG. HANG.
1) ok, (al ak, -lak).	ek (el-ek, -lek).	1 (om.	em, ö vagy ü hangzón szótag után: öm. ed, öd.
2) asz, -sz.	esz, -sz.	2) od.	i.
3) a' törzsök.	a' törzsök.	3) ja.	jük.
4) unk.	ünk.	4) juk.	itek.
5) tok (otok).	tek, tők, (e-tek, ü-tök).	5) játok.	
6) nak, (a-nak).	nek, (e-nek).	6) ják.	ik.

Az *s*, *sz*, *z* végű törzsök a' *j* előtt végmássalhangzóját mindenkor kettőzteti, és a' *j* kimarad, *vadász-szük*, *fedez-zük* stb.

Jövő idő.

A' rendes igék' jövő ideje, mássalhangzó után *and*, *end*; hangzó után *vand*, *vend*, szótaggal képeztetik: p. o. *ás-and*, *kér-end*, *o-vand*, *jö-vend*. Ragasztása a' jelen időéhez mindenben hasonlít, u. m. *ásand-ok*, *ásand-assz*, *ásand-nak* stb; az *and*, *end* egészen új igét is alkot, melyet minden többi időn 's módon végig változtathatni; p. o. *kérendék*, *kérendettem*, *kérendjek*, *kérendenék* stb.

A' jövő idő még úgy is fejeztetik ki, ha az ige' határozatlan módjához *fogok*, *fogsz* stb

segédige adatik, ekkép: *fogok látni, fogtok kérni.*

Félmult idő.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAG. HANG.	MÉLY HANG.	MAG. HANG.
1) ék, (álak).	ék, (élek).	1) ám.	ém.
2) ál.	él.	2) ád.	éd.
3) a.	e.	3) á.	é.
4) ánk.	énk.	4) ók.	ók.
5) átok.	étek.	5) átok.	étek.
6) ának.	ének.	6) ák.	ék.

Mult idő.

1) ottam, (ot- ta-lak).	ettem, (ette- lek).	1) ottam.	ettem.
2) ottál.	ettél.	2) ottad.	etted.
3) ott.	ett. *)	3) ottá.	ette.
4) ottunk.	ettünk.	4) ottuk.	ettük.
5) ottatok.	ettetek.	5) ottátok.	ettétek.
6) ottak, ot- tanak.	ettek, ette- nek.	6) ották.	ették.

*) Az ö és ü hangzóú végszótagok után a' magas hangú *ett, ettem* stb. ragok helyett *ött, öttem* stb. használtatnak, p. o. *küldött, győzött*; nem: *küldett, győzött*.

Ezen ragasztást követik a) mind azon igék, melyekben a' törzsök' vég *t* betűje előtt mássalhangzó vagy hosszú hangzó áll; p. o. *bont, fest, tanít, vét*-ből leszen: *bont-ottam, fest-ettél, tanít-ottunk, vét-ettek*. Kivétetik innen *lát*, melly az első 's második személyben 's a' többes számban csak *t*-t veszen fel, így *lát-tam, lát-tatok, lát-tak* stb.

b) Azon igék, melyekben a' vég *d* előtt hosszú hangzó vagy mássalhangzó áll; p. o. *mond, old, küld, áld, véd* stb: *mond-ottam, old-ottál, küld-öttél* stb. Mindazáltal ezek' nagyobb része rövidítve is van szokásban minden személyekben, a' törzsökös, azaz, az egyes számú, határozatlan formáu, harmadik személyt kivévén, melly teljesen tartja meg a' ragot; p. o. *mondtam, küldtem, védtek: mondott, küldött, védett.*

c) A' rövidíthető törzsökű igék, midőn a' végszótagbeli hangzót kirugtatván, két mássalhangzóval végződő törzsököt kapnak; p. o. *morog, vezérel, gyötör, szerez-ből*, midőn rövidítetnek, így formáltatik a' mult idő: *morg-ottam, vezérl-ettél, gyötr-öttünk, szerz-ettünk.*

Ellenben *eltérnek* a' szabálytól és csak puszta *t* betűt vesznek fel: a) mellyek *l, ly, n, ny, r* mássalhangzókkal végződnek; p. o. *nyúl, nyúl-t; foly, foly-t; fon, fon-tam; hány, hány-tak; vár, vár-tunk.*

b) A' *b, d, f, g, gy, k, p, s, sz, t, v* és *z* betűkkel végződő igék, mellyek ezen időnek törzsökös személyét kivévén, hasonlólag csak

puszta *t* betűt vesznek fel; p. o. *szab, ad, döf, szeg, hagy, lök, kap, keres, vadász, adat, viv, vizesz*-ből leszen, *szab-ott, szab-t-am; ad-ott, ad-t-am* stb. Kivétetik *hat*, melly egészen törvényesen ragasztatik; p. o. *hat-ott, hat-ottam*; és *fut, jut, üt*: minthogy ezek — a' törzsökös személyt kivéve, melly mindenkor a' szabályt követi — kétképen használtathatnak, így: *jutottam, jutlam, ütöttem, üttem*.

c) Hangzó végűekben a' törzsök után ki marad a' rag hangzója; p. o. *lő, ó, szí, hi: lő-tt, ó-tt, szí-tt, hi-tt*. A' törzsökös személyben *v* közbevetésével a' rag épen is megtartathatik: *ó-vott, szí-vott, hi-vott*. *Jő* meg rövidül: *jő-tt*.

A' mult idő segédigékkel összekapcsoltatva, ismét új időket 's módokat formál; így *valá-val* és *volt-tal*: *kértem vala, kértem volt*, jelentő módu régmult időt; *legyen-nel* foglaló múdu régmult időt, p. o. *hogy kértem legyen*; *volná-val* ohajtó és feltételes mód' mult idejét, p. o. *ha kértem volna, bár tudtam volna*.

b) OHAJTÓ MÓD.

HATÁROZATLAN.		HATÁROZOTT.	
MÉLY HANG.	MAG. HANG.	MÉLY HANG.	MAG. HANG.
1) nék, anék, (nálak).	nék, enék, (nélek).	1) nám, anám.	ném, eném.
2) nál.	nél.	2) nád.	néd.
3) na.	ne.	3) ná.	né.
4) nánk.	nénk.	4) nók.	nök.
5) nátok.	nétek.	5) nátok.	nétek.
6) nának.	nének.	6) nák.	nék.

Ha az ige két mássalhangzón végződik, a' *na*, *ne* rag előtt a, e hangzót is vehet közbe; p. o. *mond-a-na*, *küld-e-ne*.

Az ohajtó mód' mult ideje, mint mondatott, a' jelentő' multjából 's *volna* segédigéből áll.

c) PARANCSOLÓ MÓD.

HATÁROZATLAN.		HATÁROZOTT.	
MÉLY HANG.	MAG. HANG.	MÉLY HANG.	MAG. HANG.
1) jak, (jalak)	jek, (jelek).	1) jam.	jem.
2) j.	j.	2) jad.	jed.
3) jon.	jen, ü 'és ü hangzón szó- tag után: jön.	3) ja.	je.
4) junk.	jünk.	4) juk.	jük.
5) jatok.	jetek.	5) játok.	jétek.
6) janak.	jenek.	6) ják.	jék.

Valamint a' jelentő módnak tiszta harmadik személye, vagy is a' pusztatörzsök, alapja az egész igeráasztásnak, úgy minden időnek határozatlan egyes számú tiszta harmadik

személye alapja lesz azon idő' többi személyeinek: egyedül a' parancsoló mód szenved kivételt, holott nem a' harmadik, hanem a' második személy vétetik alapul, a' parancsolásnak megtámadó ereje igen természetesen legelőször is a' második személyre vitetvén.

A' második személy' rendes raga — mint a' szabályból látni — *j*, p. o. *ad-j*, *szól-j* stb; vannak azonban több rendbeli igék, melyek könnyebb kimondás vagy jobb hangzás végett ezen szabálytól eltávoznak; u. m. 1) a' mellyek *s*, *sz*, vagy *sz* betűvel végződnek; ezeknél a' *j* a' törzsök' végbetűjéhez hasonlóra változik, ekkép: *keres-s*, *vadász-sz*, *zúsz-sz*. 2) Ha a' törzsök *t* betűvel végződik, melly előtt rövid hangzó áll, mind ezen *t*, mind a' parancsoló *j*, *s*-re változik; így: *köt-j*, *vet-j* helyett mondatik *kös-s*, *ves-s*. Ide tartoznak kivételképen a' *lát*, *láss*; *lót*, *lóss*; *bocsát*, *bocsáss*; és *metsz*, melly a' *met* gyökérből így formálja parancsolóját: *mes-s*. Illyen az *ikes* közül (mellyeket tárgyrokonság és rövidség miatt itt hozunk fel) a' *tetszik* és *látszik* is, mellyek a' *tet*, *lát* gyökereket az említett mód szerint változtatják el, felvevén végül az *ikes* hajlítás' ragait, mellyekről alább leszen

szó; így: *tess-em*, *láss-ék* stb. 3) Ha a' törzsök' végső *t* betűjét *s*, *sz* előzi meg, a' *t* ki-maradván, ezek kettőztetendők; p. o. *szalaszt*, *szalaszsz*, *fest*, *fess*. 4) Ha az ige-törzsök hosszú szótagon, 's ez *t*-vel végződik, a' *t*-hez *j* helyett (az imént említetteket kivéve) *s* ada-tik; u. m. *ront*, *ronts*; *tát*, *táts*; *tanít*, *ta-níts*. 5) Ha az ige *sz*-szel végződik, de az nem tartozik szorosán a' gyökérhez, sem az egész igeragasztásban alapul nem szolgál: az *sz* ki-hagyatván, az előtte álló hangzó megnyújtatik 's ragúl *gy* adatik hozzá; p. o. *vissz*, *hissz*; *vi-gy*, *hi-gy*; a' megnyújtott hangzó a' többi személyekben ismét megrövidül: *vigyünk*, *higyünk* stb.

Jegyzet. A' határozott ragasztásnak egyes szá-mu második személyében, ha az a' könnyű kimon-dással nem ellenkezik, a' *ja*, *je* kihagyatván, csak a' *d* marad meg; p. o. *adjad*, *add*; *mondjad*, *mondd* stb. Ezen rövidítésnél, ha a' *j* helyett valamely más-salhangzó kettőztetve áll, annak egyike szinte kiha-gyatik, p. o. *köt*, *köss*, *kössed*, *kösd*.

A' *j*-t pótoló *gy*, *d*-re változván, az elszám-lált igékben a' *d* kétszereztetik, p. o. *tedd*, *vedd*, *aludd* stb.

d) HATÁRTALAN MÓD.

Személytelen.

ni.

Személyes.

MÉLY HANGUAK.	MAGAS HANGUAK.
1) nom.	1) nem, nöm *)
2) nod.	2) ned, nöd.
3) nia.	3) nie.
4) nunk.	4) nünk.
5) notok.	5) netek, nötök.
6) niok.	6) niök.

*) Ö, ü hangzók végtag után: nöm, nöd stb, p. o. ül-nöm, ül-nöd; üt-nöd.

A' hosszú végtagu törzsökhöz könnyebb ki-
mondás végett a' *ni*, *nom*, *nod* stb elébe *a*, *e* segéd-
hangzók tétetnek, ekkép: *mond-a-ni*, *küld-e-nem*,
írt-a-nom.

e) RÉSZESÜLŐK.

Jelen idő.

ó, hangzó után: vó.

ö, hangzó után: vő.

Mult idő.

ott.

ett, ött.

A' mult idő tökéletesen megegyezvén a' jelentő
mód' mult idejével, az ott elmondottak erre is illenek.

Jövő idő.

andó, hangzó után: vandó.

endő, hangzó után: vendő.

f) ÁLLAPOTJEGYZŐK.

1) ván	vén.
2) va	ve.

Jegyzetek. a) A' hangzó végű törzsökhöz ugyan hangzón kezdődő rag járulván, a' két hangzó vagy összeolvad és megnyújtatik, mint a' jelentő mód' jelen ideje' egyes második személyében 's a' mult időben, p. o. *ó, ósz, ótt; lö, lösz, lött*; kivétetik: *jő, jött*; vagy *v* segédbetűt vesznek közbe, a' törzsök' hangzója egyszersmind megrövidülvén: *ovunk, ovék, ovand; lövünk, lövénk, lövend*. Mindazáltal az *i* és *ü* végűek, mint *hé, vé, fű, bú* stb, ezen hangzójakat hosszan is megtarthatják, p. o. *hívunk* vagy *hívunk, fúvand* vagy *fúvand*.

b) Az *u, ü* a' törzsök' végső tagában — ha rag előtt röviden mondatik is, p. o. *terülhet, huztak, hülék*, — rag nélkül többnyire megnyújtatik; így: *terül, vonúl, nyújt; húz, üz, hül* stb.

A' cselekvőből még rendesen tehető és mivelletető igék alkottatnak; amazok: *hat, het*, emezek: *tat, tet, at, et* képzők által, p. o. *ad-hat, ad-at; fut-hat, fut-tat* stb.

Megjegyeztetik, hogy a' *t*-vel végződő cselekvő igékhez, ha előttök hosszú hangzó áll, csak *at, et*, járul; ekkép: *tanít-at, bocsát-at*.

14. §. Szenvedő ige.

A' szenvedő a' mivelletető igéhez ezen szótagot toldja: *ik*; 's így a' szenvedőnek kép-

zője: *atik, etik, vagy tatik, telik*, p. o. *ad, adat*, szenvedő: *adatik*.

Midőn a' szenvedő ige tehetővé lesz, a' *hat, het* képzőket nem utól, hanem az *ik* előtt veszi fel, p. o. *adathat-ik*.

Ragai és ragasztásának törvényei ugyanazok, mellyek a' cselekvő határozatlan vagyis törzsökös alaké, kivéven a' következő időket, u. m. jelentő mód' jelen, félmúlt és jövőndő idejét, a' parancsoló módot, az ohajtó módot; ezeket is pedig csak az egyes számban.

a) JELENTŐ MÓD.

Jelen idő.

MÉLY HANGUAK.

- 1) om.
- 2) ol.
- 3) ik.

MAGAS HANGUAK.

- 1) em.
- 2) el.
- 3) ik.

A' jövő, mint a' jelenvaló.

Félmúlt idő.

- 1) ám.
- 2) ál.
- 3) ék.

- 1) ém.
- 2) él.
- 3) ék.

b) OHAJTÓ MÓD.

- 1) nám.
- 2) nál.
- 2) nék.

- 1) ném.
- 2) nél.
- 3) nék.

c) PARANCSOLÓ MÓD.

- 1) s-sam.
- 2) s-sál.
- 3) s-sék.

- 1) s-sem.
- 2) s-sél.
- 3) s-sék.

Az itt előadott ragokat kivéve, minden egyéb a' cselekvők' ragasztását illető szabályok 's kivételek ide is alkalmazandók. Innen van, hogy a' szenvedő törzsök *t*-vel 's rövid szótaggal végződven, a' *t*-j helyett *s*-sel pótoltatik.

Jegyzet. Midőn a' szenvedés nem nyilván külső ok által hozatik elő, hanem mintegy belsőképen 's bel okokból származik, vagy látszik származni, és a' szenvedés' okaira nem ügyelve szólunk; a' cselekvő *ódik*, *ódik* képzőt veszen fel. E' szerint valamint hibásan mondanók: a' török *meggyőződött* az orosz által, szintúgy hibás volna ellenben így szólani: a' gondolkozó elme meg nem *győzetik* a' halhatatlanságról; amott *meggyőzetett*, itt *meggyőződik* állnak egyedül helyesen. Így mondjuk: *becsapódik* az ajtó, mert úgy látszik, mint ha ön erejéből tenné ezen mozgást.

15. §. Közép igék.

A' közép igék vagy *ik*-esek, p. o. *küzködik*, *vonódik*, *múlik*; vagy *ik*-telenek, mint: *foly*, *jő*, *terem*, *mozog*; — amazok a' szenvedőket követik a' ragasztásban, p. o. *küzköd-öm*, *vonód-ol*, *múl-ék*, *küzköd-jék*, *vonód-ám* stb; ezek a' cselekvők' határozatlan formáját, p. o. *foly-om*, *jő-sz*, *terem-jen*, *mozog-nék*.

Jegyzetek. a) Mind a' két rendű közép igék közt vannak, mellyek néha cselekvő értelmet 's így a' ha-

tározott forma' [ragait is felveszik, p. o. *elalussza* idejét, *megüli* lovát, *körülfolyja* a' várost stb.

b) Az *ik*-esek közül azok, mellyek' törzsökéhez az *ik* elmaráthatatlanul kötve van, millyenek: *gondolkodik*, *elmélkedik*, *aluszik* stb, a' szenvedés' ragait változatlanul megtartják. Olly mondásokban, hol az *ik*-et a' szokás a' törzsökből kihagyja, az *ige* minden egyéb időekben 's módokban is cselekvőleg ragasztatik, mint p. o. *megesz* a' farkas, parancsolólag: *egyen meg* (nem *egyék meg*) a' farkas stb.

c) Vannak olly közép igék' törzsökei, mellyekben az *ik* az ingadozó divat szerint majd jelen van, majd kihagyatik; millyenek: *omol*, *omlik*; *bomol*, *bomlik*; *romol*, *romlik*; *tündököl*, *tündöklök* 's több effélék, mellyeknek, minthogy két törzsökűek, ragasztások is kétféle, 's bennök a' zavar az által távoztattatik el, ha az *omol*, *bomol*, *romol* stb a' kétes helyeknél megtartják hangzóikat, midőn az *ik* előtt kihagyatik, p. o. *omol*, *omlik*, félmultjok: *omolek*, *omolál*, *omola*, *omlám*, *omlál*, *omlék* stb.

Illyenek még: *tün*, *tünik*; *vál*, *válik*; *szün*, *szünik*; *tenyész*, *tenyészik*; *enyész*, *enyészik*; *villan*, *villanik*; *robban*, *robbanik*; *úsz*, *úszik*; *mász*, *mászik*; *csúsz*, *csúszik*. Ezek kétképen ragaszthatók.

d) Ezek: *foly*, *rogy*, *hull*, *lép*, *ik*-telenül ragasztassanak. *Múl*, *nyúl*, *hibáz*: cselekvők; *múlik*, *nyúlik*, *hibázik*: közép rendűek.

e) Legtöbb nehézség mutatkozik azon igéknél, mellyek *ax*, *ex*, *öz* képzők által származnak; ezekről a' következendőket lehet megállapítani:

α) Azon igék, mellyek a' kitett képzők által *ik*-es igékből alkottatnak, rendszerint a' származékban is *ik*-kel toldassanak, p. o. *álmadik*, *álmadozik*. Ide tartoznak, mellyek ezen összetett képző által *adox*, *edex* ugyan *ik*-es igékből lesznek, p. o. *romlik*, *romladozik*; *török*, *töredezik*; *nyilik* *nyiladozik*.

β) Melly igék *ik*-telen törzsöktől *adox*, *edex*, *ax*, *ex*, *öz*, képzőkkel származnak, a' származékban is inkább *ik*-telenek maradjanak, p. o. *marad*, *maradox*, *szalad*, *szaladox*; *fúlad*, *fúladox*; *izzad*, *izzadox*; *ing*, *ingadox*; *reng*, *rengedex*; *hervad*, *hervadox*; *szárad*, *száradox* stb.

γ) Midőn illy igék nevekből képeztetnek, hacsak nem nyilván cselekvő jelentésűek, *ik*-kel toldassanak. Innen ezen névből: *por*, a' *porol*, *poroz* igék cselekvők, a' *porlik*, *porzik* középrendűek; illy különbség van a' *vérez* és *verzik* között; *virágozik* és *virágoz (fel)*.

f) Az *ik*-es igékből származott tehető igék is állandóan *ik*-kel toldatnak meg; p. o. *nyug-szik*, *nyughat-ik*; *fek-szik*, *fek-hetik* stb.

16. §. Rendhagyók és hiányosak.

Vagyon, van.

Én vagyok, te vagy, ő van (vagyon), mi vagyunk, ti vagytok, ők vannak (vagnak). Egyéb időit a' *val* és *vel* törzsökből kölcsönözi: *vala, volt, volna, való,* 's ezen igéből: *lesz, t. i. legyen, lenni* stb.

Nincs, nincsen, nincsenek. Síncs, sincsen, sincsenek.

Megy, megyen, mén.

Én megyek, te mégy (mész), ő megy megyen, mén), mi megyünk, ti mentek, ők mennek. Egyéb időket a' *men* törzsökből veszen.

Lesz, tesz, vesz, visz, hisz.

Leszek vagy *lészek, leszessz* vagy *lészessz* 's rövidítve: *lészessz; lesz, leszzen* vagy *lészen*. Többes szám: *leszünk, lesztek, lesznek.* A' *vesz* és *tesz* hasonlóképen ragasztatnak. *Hiszek, hiszessz, hisz* vagy *hiszen* stb. Ezen igék inkább hiányosak mint rendhagyók, 's minden rendetlenségök csak abban állana, hogy különböző törzsökből veszik ragasztásukat. Így a' jelentő mód' jelen ideje vétetik a' fenn kitett törzsökből, *lesz, tesz* stb; minden egyéb módok 's idők pedig vétetnek ezen

puszta gyökökből: *le, te, ve, vi, hi*; a' félmult: *leve, teve, veve, vive, hive*, vagy az *ön* névmással megtoldva 's a' pótló *e*-t kihagyva: *lön, tön, vön, lõnek, tõnek, võnek*. A' régiéknél *vün* és *hün* is divatban voltak. Mult idõ: *lett, tett, vett, vitt, hitt*. Jövõ idõ: *leend, teend, veend, viend, hiend*. Parancsoló: *légy, tégy, végy, vígy, hígy*. Részesülõ: *levõ, tevõ, vevõ, vivõ, hivõ, leendõ* stb. Innen képezte-
tik a' tehetõ ige is: *le-het, te-het, ve-het, vi-het, hi-het*; valamint a' mivelte-
tõ is: *te-tet* vagy *lé-tet, ve-tet* vagy *vé-tet, vi-tet, hi-tet*, 's a' főnevek: *lét, tét, vét* vagy *vétel, vitel, hit, hitel*. Az ohajtó 's a' határtalan mód ezen megtoldott gyökökből vétetnek: *len (le-ön), ten, vén, vin, hin; lenne, tenne, venne, vinne, hinne; lenni, tenni, venni, vinni, hinni*.

Eszik, iszik:

E' két ige az ikes hajlítást követi egészen; a' törzsök mindazáltal ugyanazon változásokat szenved, mellyeket a' most előadottaké; mondatik tehát: *eszem, iszom, evém, iandik, evõ, ihatik, etet* vagy *étet* stb; egyedül a' parancsoló mód' második személye vétetik ki, mellyben a' gyökérbeli *e* és *i* rövidék marad-

nak: *egyél, igyál*; a' mult idő' egyes harmadik személyében pedig szokottabb formája: *evett, ivott*.

dik vagy szik végűek,

Vannak számos közép igék, mellyekben az *ik* toldalékot *od, ud, ed, üd* helyett *sz, ossz, usz, esz, üsz* képzők előzik meg; p. o. *öregszik, nyugoszik, aluszik, vénheszik, feküszik*, ezek helyett: *öregedik, nyugodik* stb. Ezen igék a' *d*-és képzőkkel rendes ragasztásuak; az *sz*-esekkel ellenben a' most előadottakat (*eszik, iszik*) követik; p. o. *aluszom, aluvám, alugyék, alunnám, alunni, aluvó, aluva*. Kivétetik a' mult idő' egyes harmadik személye, melly a' *v*-t kilöki, így: *alutt, fekütt*; 's a' jövendő, melly azt ismét megtartja: *aluvandik, feküvendő*.

Megjegyeztetik még: a) hogy illetén igék, ha két tagu gyökekből származnak — a' jelen időt kivévén, mellyet kétféleképp formálnak — többnyire a' rendes ragasztást követik; p. o. *hidegszik* vagy *hidegedik*; *hidegedem*; *vénheszik* vagy *vénhedik, vénhedjek, vénhednék*.

b) Az egytagu gyökeknél, 's a' *haraguszik* és *cselekszik* igékben, a' végtagi hangzó többnyire kihagyatik; p. o. *alszik, fekvék, haragvám, cselekvő*.

17. §. Igehatározók.

Ezek közül leginkább azokat jegyezzük fel, mellyek' irásmódja felől kérdés támadhatna.

Ezen kérdésre: *hol?* felel: *fönn* vagy *fenn*, *benn*, *künn*, *lenn*.

Jegyzetek. Ellenkezőnek látszik ugyan, hogy a' *benn* mint rag egy *n*-nel, külön állva két *n*-nel iratik: de arra látszik hajlani a' nyelv szokás, hogy némelly egytagú szavakat nagyobb hatóság végett megnyújtson. A' *benn* szót egyébiránt az is védi, hogy az, a' személyragok előtt is két *n*-nel mondatik: *bennem*, *bened*, *benne* stb.

Alúl, *felül*, *elül* (e' helyett hibás szokásból *elől* használtatik), *hátsúl*, *kivül*, *belül*, *innen*, *túl*, *itt*, *ott*, *ittén*, *ottan*, *sehól*, *sehonnán*, *szanaszét*, *szerteszéllel*, *messze*, *távol*, *közél* stb.

A' *föl* és *fel* minden származékaiban majd *e*-vel, majd *ö*-vel használtathatik, a' mint azt a' szebb hangzás vagy különböztetés megkívánja; így a' *fenn*, *fönn*, a' *künn*, *künn* is mind kétképen.

Ezen kérdésre: *hova*, *merre*, *melly felé?* *Ide*, *amoda*, *idébb*, *amodább*, *erre*, *arra*, *messze*, *messzire*, *mindenüvé* (*ve*) *vagy mindenhova*, *sehova* (*mindenhová*, *sehová*), *föl* vagy *fel*, *alá*, *le* stb.

E' kérdésre: *honnán?* *Innen*, *onnan*, *földről*, *másunnan* vagy *máshonnán*, *messzünnen*, *mindenünnen*.

E' kérdésre: *meddig? Addig, eddig, mindig, örökön, örökké, örökkéig.*

E' kérdésre: *mikor? Akkor, ekkor, most, mostan, ezentúl, azlán, hajdan, rég, régen, régente(n), eleinte(n), elejente, ifjanta(n), soha, mindenha, taval, annak utána, mindjárt, délest, estve, este, éjtszaka, éjjel.*

Melly igehatározók *an, on, en, ön*, hangzó után *n*-nel képeztetnek, állandóan egy *n*-nel irassanak: *bátran, röviden* stb. Az *úl, ül*-lel végződik változtatva hosszak vagy rövidék lehetnek: *rosszúl* vagy *rosszul*; végre *a' szer, e-s* gyökérhez kapcsoltatik: *egyszer, kétszer*; az *ö*-shez *szór*: *ötször, többször.*

Az *an, on, en, ön, úl, ül* képzőkre *a'* ragoknál tett észrevételek szinte illenek. Innen ámbár mondhatnók *bátoran*, mégis szokottabb: *bátran*; illyenek *jól*, ebből: *jóul*; *bőven* stb. *Könnyű, szörnyű, ifjú, szomjú* véghangzójokat el is hagyhatják: *könnyen, szörnyen, ifjan, szomjan* stb.

Az igeék, midőn némelly igehatározókkal összetétegetnek — mellyek: *meg, föl, le, ki, be, el* — minden kötjel nélkül kapcsoltatnak; elválasztatnak azonban, ha az igehatározó, az értelem ugy kívánván, hátra tétetik.

HARMADIK CZIKKELY.

RÉSZECSKÉK.

18. §. Kötőszók.

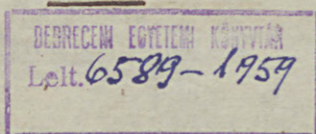
És vagy hiányjellel *'s*, *is*, *meg*, *ismét*; *nem* és *sem* tagadók, *ne* és *se* tiltók. *Akár*, vagy *akar*, *mihelytt*, *mihelyestt*, *annál*, *menél* vagy *minél* stb.

19. §. Indulatszók.

Ah, *oh*, *hah*, *hajh*, *vajh*, *vajmi*, *vajki*, *valljon!* *beh*, *hé*, *hejh*, *no*, *nosza*, *ej*, *ejnye*, *ahha* stb.

TARTALOM.

Előszó az első kiadáshoz	III
Előszó a' második kiadáshoz	V
Előszó a' hatodik kiadáshoz	VI
Előszó a' hetedik kiadáshoz	VIII
Első szakasz: Helyesírás	9
1 §. Betűk	9
2 §. Tulajdon nevek és idegen szavak	10
3 §. Szótagolás	12
4 §. Írasi jelek	13
5 §. Nagy kezdő betűk	15
Második szakasz: Szóragasztás.	16
I. Cikkely: Név	16
6 §. Személyragok	16
7 §. Helyragok	19
8 §. Különféle ragok	20
9 §. Független névhatározók	22
10 §. Melléknév	24
11 §. Számnevek	25
12 §. Névmasok	25
II. Cikkely: Ige	28
13 §. Cselekvő ige	28
14 §. Szenvedő ige	37
15 §. Közép igék	39
16 §. Rendhagyók és hiányosak	42
17 §. Igehatározók	45
III. Cikkely: Részecskék	47
18 §. Kötszók	47
19 §. Indulatszók	47

rostudomány, melyet előadási kézs-
nyszéki orvosok és jogtudósok' használá-
ke Adolf, A' 10dik kiadás után a' pesti
él orvosi kar oskolai használatára fordítá
X és 276 lap, velin papiron, bor. füzve

gtan 2 kötet, kézkönyvül írta Taubner
Rész **Számítan**, második javított kiadás
, bor. kötve 1 f. 30 kr. Második rész
om táblával. 8r. 331 lap, velinen, bor.
r,

kács Páltól. Második bővített kiadás, 32dr.
zve 10 kr.

Írta Lukács Pál. Második bővített kiadás.
bor. kötve 15 kr.

kész számító vagyis segítő kézkönyv
számára, toldalékkal a' nagy egyszeregyel
bor. kötve 24 kr.

Magyar. Írta Lukács Pál. Rajzolatokkal.
lap bor. kötve 30 kr.

Tan felső real és gymnasialis iskolák számára
a János. 8r. VIII és 176 lap 58 fametszettel,
50 kr.

lvtan tan módszerüleg előadva. Írta Wurga János.
lap, bor. kötve 50 kr.

rházi beszédek' gyűjteménye. Kiadja Szalay
abb évi folyam 1—3 kötet. 8dr. Ősz. XLII. és
velinen, bor. füzve 4 f. 30 kr.

Magyar Kereskedési és váltó jog. Eredeti alaptanna'
's több szükséges magyarázatokkal világosítva és némely
külföldi főleg az austriai váltótörvénnyel egybe vegyítve
írta Fogarasy János. 8dr. XX és 376 lap, bor. füzve 3 f.

Olesó mulattató könyvesarnok. Ujabb és régibb re-
gények, szindarabok, elbeszélések és versek, összesen
40 darab tiz képpel, füzve **csak 6 ft.**

Törvényszéki Orvostudomány, melyet előadási kézikönyvül és törvényszéki orvosok és jogtudósok' használatára kiadott Henke Adolf, A' 10dik kiadás után a' pesti m. k. Egyetemenél orvosi kar oskolai használatára fordítá ifj. Bene F. Sdr. X és 276 lap, velin papíron, bor. füzve 1 f. 50 kr.

Tiszta mennyiségtan 2 kötet, kézikönyvül írta Taubner Károly. Első Rész **Számítan**, második javított kiadás 257 lap, velinen, bor. kötve 1 f. 30 kr. Második rész **Mértan** 5 idom táblával. Sr. 331 lap, velinen, bor. kötve 2 f. 30 kr,

Kisded utazó Lukács Páltól. Második bővített kiadás, 32dr. 96 lap, bor. füzve 10 kr.

Kis verselgető. Írta Lukács Pál. Második bővített kiadás. 32dr. 144 lap, bor. kötve 15 kr.

A' mindenkor kész számító vagyis segítő kézikönyv vevők és eladók számára, toldalékkal a' nagy egyszeregyel 12dr. 110 lap, bor. kötve 24 kr.

Dunántúli kis Magyar. Írta Lukács Pál. Rajzolatokkal. 102-103 lap bor. kötve 30 kr.

első real és gymnasiális iskolák számára os. 8r. VIII és 176 lap 58 fametszettel, r.

tanmódszerüleg előadva. Írta Wurga János. bor. kötve 50 kr.

1 beszédek' gyűjteménye. Kiadja Szalay vi folyam 1—3 kötet. 8dr. Ósz. XLII. és n, bor. füzve 4 f. 30 kr.

edési és váltó jog. Eredeti alaptanna' ges magyarázatokkal világosítva és némely az austriai váltótörvényel egybe vegyítve János. 8dr. XX és 376 lap, bor. füzve 3 f.

ó könyvesarnok. Újabb és régibb re- larabok, elbeszélések és versek, összesen réppel, füzve **csak 6 ft.**

PESTEN,

Nyomt. Trattner-Károlyi betüivel.

1844.